TRANSLATION

Open Access

Макс Горкгаймер
Академічне навчання в університеті

(переклад із німецької мови, анотація і примітки Віталія Брижніка)

Віталій Брижнік[1*]

[1]Київський хореографічний коледж, м. Київ, Україна

[*]bryzhnik-@ukr.net

Анотація

Свою промову «Академічне навчання в університеті» видатний німецький соціальний мислитель, один із засновників критичної теорії суспільства, Макс Горкгаймер зачитав 12 травня 1952 року перед майбутніми студентами й студентками Франкфуртського університету імені Й.В. Ґете на церемонії вручення їм атестатів зрілости. Обіймаючи посаду ректора університету, Горкгаймер звернувся до випускників і випускниць франкфуртських ґімназій із промовою, у якій чітко визначив як просвітницьке завдання свого університету, так і ті дії, які повинні виконати новоприбулі студенти й студентки. І як ректор німецького університету, і як німецький соціальний філософ, не байдужий до соціальних і політичних проблем своєї батьківщини, значна частина якої підпала під ідеологічну й політичну владу східного тоталітаризму, а інша остаточно не позбулася ще тоталітарно-ідеологічного спадку минулого, Горкгаймер у промові виклав своє розуміння університету як просвітницького чинника ліквідації того ідеологічного тягаря на свідомості західних німців, продовживши застосування у своїх роботах поняття das Studium як ідейно визначального філософсько-освітнього концепту. Філософ жодним чином не зрадив своїй засадничо-ідейній позиції виконувати принципову неомарксистську критику культури тодішнього споживацького загалу як продуцента ідеології індустріально-масового суспільства, що, у свою чергу, є чинником отримання політичної влади над соціальним життям носіями тоталітарної ідеології. На його переконання, університетське навчання, соціальне значення якого представлене концептом das Studium, повинне виконати просвітницькі дії, що мають характер подвійної соціальної діалектики. Назване відбудеться у вигляді антиідеологічного відокремлення соціокультурного простору університетської освіти від ідеологічного середовища індустріально-масового загалу, що властиво формує окрему людину як об'єкта владного впливу. Як принципово відокремлений від такого соціального буття, західнонімецький університет, який володіє традицією академічної свободи від зовнішнього загалу, завдяки наданню студентській молоді такого знання, що передусім виховує індивідуальний дух кожного її представника, формує його/її як активного суб'єкта теоретичного, а відтак і соціального пізнання. Після такого просвітницького формування університетською освітою молодої людини як свідомого, відповідального й небайдужого до людського лиха громадянина вможливлюється його/її осмислена участь як у розбудові гуманістичного світу, так і в побудові завад, спрямованих проти повторення ідеологічно зумовлених людських страждань.

Ключові слова:
університет, навчання, суспільство, ідеологія, професія, фаховий предмет, дух, свідомість, відповідальність.

Мова статті:
українська

Отримано:
07 квітня 2024 р.
Прийнято:
10 травня 2024 р.
Опубліковано:
30 червня 2024 р.

Цитування:
Горкгаймер, М. (2024). Академічне навчання в університеті. (В. Брижнік, пер. з нім.). *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство», 17, 164-171.* https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-17-164-171

У день урочистого вступу молоди до університету ректор зазвичай торкається питань, із якими стикаються юні студент і студентка, довіряючи себе після завершення шкільного навчання університетові. Сердечно вітаючи вас в університеті імені Йогана Вольфґанґа Ґете, я хотів би також висловити думку про те, що академічне навчання в університеті (Studium) насправді відмінне від роботи у шкільному класі чи від існування у закладі професійно-технічної освіти. Якщо я поставив собі за мету кількома словами зауважити цю особливість, ви не зрозумієте мене неправильно, коли скажу, що сфера університету, як така собі

© 2024 Перекладач(и). Переклад розповсюджується на умовах публічної ліцензії Creative Commons «Зазначення Авторства» 4.0 Міжнародна (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.uk). Із зазначенням авторства твір розповсюджується, редагується, вносяться в нього зміни, його береться за основу для інших творів, можливе використання з комерційною метою.

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

привілейована царина, повинна бути виділена із життя суспільства. У світі, який на своєму лиці несе не лише рубці останніх жахливих історичних подій, але й у найзагрозливіший спосіб готується до нових вчинків, у Німеччині, через власний центр якої протягнутий болісний кордон, що розділяє землю на дві чужі частини, молоде покоління, на мою думку, не зацікавлене у штучному зведенні соціальних перепон там, де життя віддавна дове́ло їхню марноту й немічність. Якщо університет відокремлює себе від інших секторів суспільства, це не варто розуміти, що йдеться про плекання уявних відмінностей, про страхування й перестрахування пересічности, яке відбувається через формування клік і протекцію. Він повинен бути позначений тим, що присутні в ньому люди пристрасніше переймаються [соціальним] цілим і вільніші від ілюзій, ніж деінде, але передусім тим, що його члени, професори й викладачі, студентки й студенти, незважаючи на всі розбіжності в поглядах, об'єднані спільною вірою в те, що майбутнє, попри все, існує, що люди можуть стати панами руйнівних сил зовні й у своїй власній сере́дині[1], можуть у людський спосіб влаштувати світ. Ця віра повинна дієво впливати на образ університету у всіх його галузях та формах життя і вказувати шлях його розвитку. Але якщо університет відкидає погану особливість, він рішуче визнає свою причетність до необхідної особливости, яка належить до його найбільш властивого завдання, а саме — до вихованню духа. В університеті викладатимуть окремі фахові предмети, але він не залучатиме до себе фахівця, [практика]. Він надає засоби, за допомогою яких можуть просувати себе в сучасному житті та навіть можуть доставляти інших на визначні́ позиції в суспільстві. Але водночас він зміцнить окрему людину щодо життя й сучастости; лише таким чином можна допомагати життю й сучасности.

Тим із вас, мої любі колеґи й колежанки[2], хто цього семестру вперше прийшов в університет, нелегко з будь-якого погляду. Відомою є відмінність між затвердженими заняттями у школі і способами здобуття знань в університеті. Ви маєте набагато більше свободи у виборі й розподілі [складових] навчання в університеті (des Studiums), маєте нагоду залучатися до спонтанних дискусій та співпраці. Водночас, разом із необхідність до вас звертається нова вимога тривало виконувати самостійні судження як щодо запропонованого матеріалу, так і щодо вашого власного напрямку інтересів та їхньої плідности. Я припускаю, що, виходячи з розуміння самих себе, ви вже знаєте про більшу відповідальність, яка пов'язана з такою новацією, з усією запропонованою нею свободою. Уже саме питання про орієнтування в обсягах запропонованого матеріалу, планування вашого навчання в університеті (Studiums), містить у собі серйозні труднощі. Невпинно зростає цінність того, що сто п'ятдесят років тому сказав Шелінґ своїм студентам у Єнському університеті: «Коли на початку своєї академічної кар'єри юнак уперше вступає у світ науки, то чим більше він сам відчуває й прагне Цілого, тим менше в нього може скластися будь-яке інше про Ціле враження, окрім враження хаосу, у якому він ще нічого не розрізняє, або просторого океану, у якому він бачить себе без компаса й дороговказної зірки... Скрута, у якій опиняється найкращий, зважаючи на вибір як предметів, так і способу їхнього вивчення, незрідка його змушує з довірою звертатися до негідних людей, які наповнюють його ницістю своїх власних уявлень про науки чи своєю ненавистю до них» (*Schelling, F.W.J. Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums (1803), in: Werke, Bd. II, Leipzig 1907, S. 541 f.*). Шелінґ має рацію.

[1]Ця фраза Горкгаймера змушує пригадати уривок з книжки Ф. Ніцше «Людське, надто людське» (1887): «Ти повинен стати паном над собою, також паном над своїми чеснотами.» (Ніцше Фрідріх. Людське, надто людське. Книга для вільних умів. Львів: Астролябія, 2012. С. 13). Слід зауважити й епіґраф до Ніцшевої книжки «Весела наука» (1882): «Сам собі пан у власній хаті, / Нікого я не мавпував, / А з тих я ладний насміхати / Хто з себе сам не глузував / (У мене над вхідними дверима)».

[2]У тексті промови читаємо: «… Kommilitonen und Kommilitoninnen», що дослівно можна перекласти як «одногрупники й одногрупниці». Горкгаймер звертається до новоприбулих в університет студентів і студенток як до своїх молодих колеґ — колеґ за спільною працею в університеті, як до майбутніх однодумців. Горкгаймер як ректор Франкфуртського університету так виражає своє бажання формувати у просторі університетської освіти, культурно окремого щодо цінностей споживацького суспільства, комунікаційний та ідейний зв'язок між університетською молоддю і викладачами як продуцентами особистої духовности студента. Було обране за краще перекласти цей вираз як «… колеґи й колежанки».

Можуть запитати у студентів третього та четвертого семестрів про їхній досвід, насамперед тих, хто не хотів, аби університет переплутали із закладом професійно-технічної освіти: як часто вони стикаються з розчаруванням і безпорадністю? І це відбувається не просто через те, що такі студенти заслабкі для того, аби засвоювати технічне знання, робочий інструмент фахового предмету, а через те, що вони більше не бачать мосту між фаховим знанням і тим, що заслуговує на ім'я істини та заради чого вони прийшли в університет.

Сьогодні до проблем, які виникають поміж найкращих із вас через традиційну організацією навчання в університеті (des Studiums), залучений загальний економічний тиск, зростальна невпевненість у житті та особливе становище німецьких закладів вищої школи. Щоправда, ви можете зазначити, що у процесі відбудови зруйнованих міст, що з безпрецедентною силою відбувається в Німеччині, також будуть полагоджені зовнішні пошкодження цього університету. Уряд землі Гесен та адміністрація Франкфурта, себто, усе населення федеральної землі та громадськість цього міста, діють спільно, аби найбільший університет землі був не просто відремонтований, але й додатково отримав необхідні будівлі, як, приміром, новий Студентський центр. Однак чимало інститутів університету досі перебувають у руїнах, бібліотеки спустошені війною, не вистачає лекційних зал. Але серйознішою проблемою, за все це, є невідповідність між кількістю студентів і викладацьким складом. В американському університеті, де кілька тижнів тому я був на гостинах, не набагато більше студентів, ніж у нас, але в рази більше викладачів. Через те доцент у нас лише зрідка може подбати про окремого студента так, як бажав. Утруднення специфічних контактів між академічним викладачем і студентом відкидає останнього назад до себе ще більше, ніж це робить і без того сучасне життя, і університет, чиє визначення чітко протистоїть негуманному режимові масового суспільства, мусить усіма силами чинити опір останньому, аби не стати його передпокоєм.

Академічне навчання в університеті вимагає радше того, аби матеріал, обсяг знань, методи, коротше кажучи, його загальні складові, зазнали проникнення й були засвоєні особливим суб'єктом, будь-яким студентом, разом із його власними інтересами. У масовій культурі все відбувається навпаки: там духовні змісти застигають, адже про них властиво більше не довідуються відучені від мислення люди, і перетворюються на прості схеми, на словесні фетиші, які потім стають коліщатками в суспільних шестернях. Університет, а отже й ви, які зараз до нього прийшли, мусите побороти цю тенденцію, навіть якщо вона видається вам ще такою затишною для того, аби їй поступитися. Завжди легше дозволити собі зробитися об'єктом того, що явно має панівне становище у власному колі. Зусилля, які потрібні, аби не потрапити у спільну біганину, докладають ще лише небагато людей. Суспільні передумови таких зусиль поки ще швидко зникають у масовому суспільстві. Я тут хотів би застерегти від помилки, яку легко припустити у тлумаченні історичних подій останнього часу. Про тоталітарні держави говорять тоді, коли вождь, чия фотографія в надприродну величину доволі часто з'являється на транспарантах і фасадах будинків, за допомогою одного з уже перевірених методів разом зі своєю клікою захоплює владу в ім'я єдности, свободи та справедливости та більше не визнає жодних інших партій, окрім своєї власної. Роллю окремих людей, груп і класів, які вможливили перехід, переймаються історики, якщо не юристи, досліджуючи так точно й неточно, як це можливе лише за браком багатьох документів. Але першопричини, які криються в певних властивостях модерного життя, не однаковою мірою перебувають у просторі громадської уваги. До них перед усім належить та обставина, що в механізованому житті дедалі більше люди змушені робити себе об'єктами. Навіть дорожнім рухом у густонаселеному місті дозволено керувати тільки за допомогою знаків і команд, яким окрема людина мусить навчитися дослухатися швидко й автоматично. Вибір типових модерних продуктів, від автівок до цигарок, відбувається більше не на підґрунті точного й спонтанного зважування нюансів, а на унормованих стандартах під диктатом реклами. Модерній пересічній людині втовкмачують у голову, як і раніше, не лише газети, але й усі відділення радіо, кіно, незліченні журнали, ілюстровані й літературні, спеціалізовані відповідно до всіх рівнів доходу і професії, освітнього ступеня й здатности до культурного споживання, щораз навіюючи їй відповідні інтереси й

манери поведінки. Навіть для, як видається, найвибагливіших уже передбачені й наперед розжовані проґресивні погляди, включно з критикою цього стану речей. Вулиці, і навіть увесь краєвид, стають носіями оголошень, усе вирує, проголошує, вимагає, наказує, від електричного вимикача у помешканні, який вимагає: «Увімкни мене!», аж до [рекламно] піднесеного бульварного роману, який мусять обов'язково прочитати. Технічний поступ, який урешті-решт так перетворив слово на функцію машини, а людину на приймальний пункт, що самій мові й почуттям до неї загрожує зникнення, не зупинити і навіть взагалі не слід зупиняти, позаяк, попри все, він створює матеріальні елементи для стану, у якому люди більше не мусять йому слугувати. Але поки що він має схильність до того, аби робити їх об'єктами, готує[3] їх для того, аби вони зверталися до найпотужнішої реклами, до найбільш велетенського й найчастіше поширеного зображення вождя; він створює тоталітарну масу ще до появи тоталітарної держави; не таку собі масу з її власними почуттями й цілями, як це траплялося в деяких видатних моментах історії, а масу як матеріал для шовіністів та демаґоґів [певних] країн, які, нездатні до самоперевірки, засобом аґітації проєктували свої пригнічені інстинкти на зле соціальне середовище.

Проти такого розвитку немає жодного іншого засобу, крім пізнання. Університет — це місце, де збережений спогад про властиве Людське, і де Людське, з усіма його можливостями, повинне бути збережене живим. Це місце, де стають освіченими індивіди, які можуть рефлексивно охопити процес і сприяти тому, аби він усе-таки проводив до добра. Через те, що ви, як студенти, добровільно змусивши себе віддавати належне науковій справі, слідувати їй у всіх її відтінках, як дослідники бути відданими й відкритими, ви сформуєтеся як люди мислення, активні люди, які можуть протистояти світові, такому, яким він є. Активним може лише той, хто думає, хто змушує певний рівень пасивности воління зійти нанівець; просте діяння завжди залишається винятково функцією наявних, наперед даних зв'язків. Але в бажанні освіти криється достоту ця воля — владарювати над собою, не бути залежним від сліпих сил, від ілюзорних уявлень, застарілих концепцій, відкинутих поглядів і фантазій. Те, що ви можете здобути як інше, незважаючи на все те, у що вас затиснуть вимогами навчання в університеті, так це власну свободу, і взявши на себе перед нею зобов'язання, через рішення непоступливо мислити, ви засвідчуєте, що не є фаталістами, що, не зважаючи на всю скруту, ніхто не мусить обов'язково коритися світові, але також і те, що залежить від людей — робити світ кращим. Ви здогадуєтеся про все це, а якщо не визнаєте свій здогад, то чините над собою насильство.

Ми не віддаємося із захопленням, що нам так охоче закидають, «екзальтованому ідеалізмові». Університет постачатиме вам елементи ваших майбутніх професій. Без такого очевидного інтересу, без рушія самозбереження, ми не досягли б прозирання, яке обмежує те самозбереження. Але вам не слід облишати волю до просування вперед. Якщо тільки ви правильно користуєте університет, обравши за мету здобуття корисних знань, то мусите здобути так багато сенсу задля зорієнтованого на істину життя, так багато поглядів задля бачення жахливої дійсности та, після всього, що сталося, завдань для молодої духовної людини в Німеччині, що кітч у будь-якій галузі більше не зможе вас задовольняти. Важливо, аби кожен і кожна з вас у свій особливий спосіб дізналися про те, що мрія про осмислене життя, яке достоту через те і є щасливим, в університеті не зникла, а конкретизувалася. Чи вдасться вам це зробити, значною мірою залежить від вас самих. Дружні стосунки, групування та об'єднання, що формуються в поєднанні зі справжніми зусиллями в університетському навчанні (des Studiums) та світоглядними чи релігійними інтересами, а також ті, які юний студент уже виявив в університеті, можуть допомогти зміцнити й розвинути волю, що формується, та посилити здатність ідентифікувати себе з іншими. Але вони можуть стримувати й викривляти ту волю, коли справжнє щастя та

[3]Горкгаймер невипадково скористався німецьким дієсловом präparieren, що має значення «приготувати, підготувати (завдання)», а також *«препарувати»* (мед.), замість цілком за сенсом нейтрального дієслова *bereiten* (готувати), або *vorbereiten* (готувати; підготовляти (до чогось)), адже вочевидь мав тут на увазі процес ідеологічного «препарування» людської свідомости названими засобами соціально-владного впливу на неї.

істину підміняють на ілюзорні задоволення і фікції, коли вони слугують втечею від дійсних теоретичних та практичних конфліктів, і через вірність до продірявленої ідеології замінюють собою порив, який мусить перетворитися на серйозну боротьбу проти того, що не являє собою правильне у світі. Мій попередник чимало про це сказав із цього місця. Ми не зневажаємо студентів, які мають іншу думку. Але й не хочемо, аби їхня мрія та ідеал були досягнуті надто легко. Гадаємо, що розколотий світ, до якого вони потрапляють у такий спосіб, міг би поєднати разом вельми багато сил, які мусять сьогодні бути вільними й ходити найсерйознішими шляхами щастя. Ми довіряємо тому, що всі групи й об'єднання в цьому університеті співпрацюватимуть із нами не лише задля здійснення проґресивних форм навчання й дослідження, але й для пошуку й плекання найкращих форм студентської спільноти. Підготовка до вашого майбутнього фаху, ваша освітня підготовка до [буття] духовної, владної над собою людини та ваша участь у громадському житті студентів повинні тривати в незламній взаємодії упродовж усього вашого навчання в університеті (Studium). Якщо вже фальшивим є ваша втеча під час дозвілля в особливий та ілюзорний світ, то, певна річ, це й поготів стає під час самого навчання в університеті. Також через навчання дехто може стати й дурнішим — гадаю, ви це знаєте. Я маю на увазі небезпеку, про яку я вже казав: а саме — інтелектуальну обмеженість спеціалізації. Аби її уникнути, бажано застосувати завзяту енерґію. Аби навчання ніколи не перетворилося на те, що в неосвіченій свідомості називають зубрінням, аби ви, однак, берегли критичний дух і думку загалом, — це вимога, для виконання якої я не знаю жодного рецепту. І для того, звісно, потрібне орієнтування в інших фахових предметах, окрім ваших власних. Але з іншого боку ви мусите також стерегтися й того, аби не застосовувати їх занадто впереміж. Бодай за що ви бралися б, навіть якщо це стосується галузі, яка вкрай віддалена від вашої власної, ви повинні робити це серйозно й витримано. Накопичення багатьох поверхневих знань, навіть якщо вони надходять з усіх факультетів, у сукупності не складає істину. Якщо, натомість, ви зануритися в особливе й окреме знання, аж доти, коли воно почне говорити, якщо ви не обмежуєтеся поверховим, збиранням і класифікацією матеріалу, і не заспокоїтеся, аж доти, коли цілком осягнете це особливе, чи то природничо-наукову теорему, юридичний принцип, чи красу Ґетевої поеми, тоді в цьому Одному вам відкриється щось від Цілого. Ви мусите знати, що розподілення праці в науці, що являє собою вираження загальносуспільного розподілення й пов'язане із засадничими соціальними питаннями, не можна усунути жодним синтезом. Немає жодної головної орґанізації науки, яка те, що було розділене у процесі раціоналізації, штучно возз'єднала б за допомогою подальшого кроку раціоналізації. Навіть реформований Studium generale[4], бодай які значні якості він, можливо в інших аспектах, міг би мати — я сам не є його прихильником — нам тут не допоможе. Світ, у якому ми сьогодні живемо, не являє собою Космос[5]; він не́ універсальний, а пронизаний протиріччями аж до самої своєї внутрішньої будови, і було б неправдою, якби захотіли присягати йому в такому духовному образі, що претендує на універсальність. Усюди зазирати за межі свого фахового предмету, не застигати як лікар, чи юрист, чи історик у своєму науковому інтересі та не ставати дурнем перед лицем людських страждань, брати участь у [соціальному] цілому, бути свідомим кордонів своєї компетенції та, однак, невтомно вдосконалювати себе у своєму фаховому предметі — ось завдання, яке кожен мусить виконати відповідно до власних здібностей і сумління.

[4]Studium generale (лат. – загальне навчання) — поняття, що має також значення «побічного навчання», «загальних досліджень», «фундаментального» або «універсального навчання». У Німеччині Studium generale — це всі необов'язкові, громадські навчальні курси як додаткова складова середньої освіти вищого ступеню, себто, ґімназійної освіти. Ці двосеместрові курси, відповідно до гуманістичного спадку німецької освіти, за свою мету мають поширення в німецькому суспільстві загальної освіти як всебічної. Їхня суть у наступному: упродовж свого навчання студенти ґімназії відвідують курси різних фахових дисциплін, що має вплинути на їхнє рішення правильно обрати свою майбутню спеціальність і сприятиме їхньому переходу до навчання в університеті. Слід зазначити, що Теодор Адорно, давній друг та однодумець Горкгаймера, у своїй пізнішій промові «Філософія і вчитель» (1961), яка перекладена українською мовою, теж зауважив цю складову німецької освіти.

[5]Горкгаймер використовує тут давньогрецьке слово Космос (д.-гр. — κόσμος) у його історично первісному смислі — у сенсі всезагального порядку Всесвіту. Останній є засадниче відмінним від Хаосу (χάος) — стану первинного безладу буття як втілення безладної й безформної суміші матеріальних речей і простору.

Дозвольте мені апелювати до досвіду, який, звісно, ви вже набули. Є люди, які самі собою є цілком інтеліґентними, освіченими і проникливими та, як видається, дурнішають тієї самої миті, коли, як вони гадають, говорять «із позиції наукової відповідальности» і забороняють собі [спричиняти] будь-який рух фантазії, яка долає межі неспростовних доказів. Приміром, у сьогоднішніх емпіричних соціальних науках, наскільки вони відомі мені завдяки власній роботі й найближчому спостереженню, найвища досконалість техніки збігається з такою схильністю до дурості: чим строгіші й витонченіші критерії об'єктивної правильности, тим банальнішими й байдужішими часто стають предмети наукового пізнання, до яких можна загалом ставитися відповідно до таких критеріїв. Ви повинні тримати це у просторі погляду, і бодай як сильно стереглися будь-коли неточне видавати за точне, ви, однак, не повинні позбутися [бачення того], що строго точна формула не залишить власний горизонт. Ви повинні намагатися невпинно протиставляти свій власний життєвий досвід тому, що з головою занурює вас у науково-фахову працю. Так завжди чинили дійсні мислителі й саме через те зробили наукову дисципліну плідною. Можливо, я міг би навести приклад, який особливо близький для Франкфурта. Наш університет виник на основі комерційної академії, і їхня традиція зумовлює собою те, що сьогодні ще дуже велика кількість студентів зарахована до факультету економічних і соціальних наук. Навряд чи існує якась інша галузь, де ви маєте більше можливостей завдяки критичній свідомости здобути прозирання в сутнісне, у сили й закони економіки, завдяки яким шестерні нашого суспільства, аж до середини розгалужень культури, тримаються життя. Але водночас також ніде немає більшої небезпеки в тому, що, коли ви відчужите себе[6] від критичного імпульсу й зосередитеся тільки на екзаменах і просуванні вперед, то станете обмеженими фаховими працівниками й техніками та перекрутите сенс цього навчання в університеті (dieses Studiums) на його протилежність. Гадаю, що той, хто лише й може дійсно судити про найсерйозніші питання філософії, про тотальність життєвого процесу, у якому людина являє собою лише мить, зуміє прочитати й бухгалтерський баланс. Але через це фахівець із бухгалтерського обліку не стає сам собою спадкоємцем філософії. Студенти, які вивчають національну економіку, обтяжені відповідальністю за порівняння технічних знань, які вони отримують, зі структурними законами економіки як загального, у якій ці техніки чинні. Якщо ви це проґавите, то одного дня відчуєте наслідки такої недалекоглядности навіть у своїй, як видається, такій безпечній технічній галузі, не кажучи вже й про вашу роль у світі. Ваші академічні викладачі допомагатимуть вам, застосовуючи найкращі сили. Те, що ви, мої любі колеґи й колежанки, отримаєте від нас, залежить тут не лише від старанно записаного. Завдяки тому, що ви з відкритими почуттями спостерігаєте, як ми підходимо до [вирішення] проблем, як б'ємося з труднощами, як відповідаємо на ваші проникливі або наївні запитання, у вас переходить дещо з нашого власного ставлення до істини. Разом із нами ви діятиме не лише в лекційних залах, на семінарах та в лабораторіях, але також завдяки організаціям студентства братиме участь у самоврядуванні університету. Поклавши руку на серце, я щиро рекомендую вам інтенсивно піклуватися цим самоврядуванням і турбуватися тим, аби воно прискорювало рух речей у вашому розумінні. Немає таких покращень і реформ, до серйозної перевірки яких ви не змогли б надати привід. Навіть ті з вас, і достоту саме ті, хто доволі далекий від клопоту з адміністративними штуками, повинні змусити себе зробити одного разу спробу. Як академічні громадяни, ви маєте право й обов'язок щодо виконання критики, але також маєте право й обов'язок щодо виявлення доброї волі й позитивної співпраці.

1952

[6]У цьому місці промови Горкгаймер ужив німецьке дієслово entäußern sich, що передусім має значення відмовлятися (від чогось). Було вирішено entäußern sich перекласти тут як «… відчужите себе». Звісно німецька мова має дієслово, що точно передає сенс дії відчуження – entfremden, похідним словом із якого є die Entfremdung (відчуження; роз'єднаність; віддалення; незлагода). Останнє, що посутньо являє собою одне з понять онтології Ґ.В.Ф. Геґеля, який писав про відчуження об'єктивного духа («Феноменологія духа» (1807)), зауважив французький філософ Реймон Арон у своїй фундаментальній праці «Етапи розвитку соціологічної думки» (1967), визначивши die Entäußerung (відмова, поступка, передавання (прав тощо)) одним із синонімів соціально-теоретичної категорії die Entfremdung (відчуження) К. Маркса.

Оригінальна публікація

Horkheimer, M. (1985). Akademisches Studium. *In Gesammelte Schriften in 19 Bänden. Band 8: Vorträge und Aufzeichnungen 1949-1973* (S. 381-390). Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag GmbH.

Відомості про перекладача

Віталій Брижнік, кандидат філософських наук, викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук Київського хореографічного коледжу, м. Київ, Україна, bryzhnik-@ukr.net

TRANSLATION

Open Access

Max Horkheimer
Academic Studies at University

(translation from German, abstract and comments by Vitalii Bryzhnik)

Vitalii Bryzhnik[1]*

[1]Kyiv Choreographic College, Kyiv, Ukraine

*bryzhnik-@ukr.net

Abstract

Max Horkheimer, a prominent German social thinker and one of the founders of critical social theory, delivered his speech «Academic Study at the University» to future students of Goethe University Frankfurt at the graduation ceremony on 12 May 1952. In his capacity as rector of the university, Horkheimer addressed the graduates of Frankfurt's grammar schools in a speech in which he clearly defined both the educational task of his university and the actions that the newly arrived students were expected to take. Both as the rector of a German university and as a German social philosopher, which is not indifferent to the social and political problems of his homeland, a significant part of which fell under the ideological and political power of Eastern totalitarianism, while the other has not yet completely shaken off the totalitarian and ideological legacy of the past, in his speech, Horkheimer outlined his understanding of the university as an enlightening factor in the elimination of that ideological burden on the minds of West Germans, continuing to use the concept of das Studium as an ideologically defining philosophical and educational concept in his works. The philosopher did not betray his fundamental ideological position to carry out a fundamental neo-Marxist critique of the culture of the then consumer society as a producer of the ideology of industrial mass society, which, in turn, is a factor in gaining political power over social life by the bearers of totalitarian ideology. In his opinion, university education, the social significance of which is represented by the concept of das Studium, should perform enlightenment actions that have the character of a double social dialectic. This will take the form of an anti-ideological separation of the socio-cultural space of university education from the ideological environment of the industrial masses, which inherently forms an individual as an object of authority influence. Being fundamentally separated from such social existence, the West German university, which has a tradition of academic freedom from the outside world, provides students with knowledge that primarily nurtures the individual spirit of each of its representatives, shaping him/her as an active subject of theoretical and, consequently, social cognition. After such an enlightened formation of a young person as a conscious, responsible and indifferent citizen to human misfortune, university education enables his/her meaningful participation in building a humanistic world and in building barriers to prevent the recurrence of ideologically determined human suffering.

Keywords:
university, studies, society, ideology, profession, professional subject, spirit, consciousness, responsibility.

Language:
Ukrainian

Citation:
Horkheimer, M. (2024). Academic Studies at University. (V. Bryzhnik, Trans. from German). *International Scientific Journal of Universities and Leadership, 17, 164-171.* https://doi.org/10.31874/2520-6702-2024-17-164-171 (in Ukrainian)

Translator's details

Vitalii Bryzhnik, PhD in Philosophy, Associate Professor of the Philosophy Department, Lecturer of the Department of Social Sciences and Humanities, Kyiv Choreographic College, Kyiv, Ukraine, bryzhnik-@ukr.net

© 2024 Translator. This translation is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION NAES OF UKRAINE